

Николай Василев

МЕНЮ ЗА РЕФОРМАТОРИ

Визия за модерната
икономическа политика

 ciela

© Николай Василев, *автор*

© София Касидова, Никола Янков, Валери Димитров, *автори на предговори*

© Дамян Дамянов, *художник на корицата*

© Сиела Норма АД

София • 2014

ISBN 978-954-28-1511-2

XXI. ПРОБЛЕМ № 1 – ПЕНСИОННАТА РЕФОРМА

XXI.1. Пенсионната система е най-големият икономически проблем

Поне на три места в тази книга казвам, че определен проблем е най-важният. Например:

- без решаването на демографския проблем нашата нация ще престане да съществува и тогава нищо друго няма да има значение
- без благоразумна бюджетна политика (подкрепям нулевия дефицит) няма успешна икономическа политика
- ако пък не се извърши смела пенсионна реформа, в бюджета ще има огромна бомба със закъснител, която може да събори икономиката и да направи нацията ни дългосрочно неконкурентоспособна и неуспешна

И тази тема е сред най-важните в тази книга и е особено трудно да бъде убедително изложена

Пробвайте да обясните на 2,4 милиона пенсионери и на техните 5 милиона деца и внуци, че пенсиите им не са ниски за възможностите на икономиката и не трябва да бъдат увеличавани изпреварващо. Ако имате идеи как това да бъде обяснено добре, приемам предложения ☺.

**Пенсионните разходи са най-голямото перо
в бюджета на България**

От една страна, нормално е да е така, защото:

- от годините на социализма сме заварили солидарна пенсионна система
- демографската картина в България се влошава от година на година – броят на работещите е малък, а броят на пенсионерите – висок

За 2014 г. разходите за пенсии са над 8 милиарда лева. 2,5 пъти повече от тези за здравеопазване, 2,5 пъти повече от тези за образование.

Политиците обаче периодично увеличават пенсиите изпреварващо

Това се случи рязко в периода 2005–2009 г., когато пенсиите бяха увеличени приблизително с 21% над формулата на златното швейцарско правило (ЗШП). Според ЗШП пенсиите трябва да растат с 50% от инфлацията плюс 50% от ръста на осигурителния доход. Самото ЗШП щеше да увеличи пенсиите значително – с около 70% за период от 5 години. А с тези извънредни 21% отгоре увеличението стана към 100% за 5 години. Nice, а? Всичко това може да ви се струва тривиално. Дори ще кажете, че и така нашите пенсионери са супер бедни и трябва да получават повече. Тогава може да не споря и да предложи да удвоим пенсиите още веднъж. Така вероятно ще се състезаваме кой има по-голямо сърце – популистът или реформаторът (вижте раздел IV.9.).

Трябва да знаем обаче, че тези допълнителни 21% означават над 1,5 милиарда лева повече годишно. Или 7,5 милиарда лева повече за 5-годишен период. Какво друго може да се постигне с толкова пари?

- да се построят всички останали магистрали за няколко години и да се ремонтират много пътища
- да се построят 17 нови летища София заедно с новата писта
- това е целият бюджет на община Варна за 35 години напред

Нека припомним – става дума само за извънредното увеличение с 21% над нормалното златно швейцарско правило, а не за целия бюджет на НОИ.

Таблицата по-долу показва, че пенсионните разходи нарастват значително и вече надминават 1/4 от всички бюджетни разходи. За мен ситуацията от 2007 г. е близка до оптималната – разходите за пенсии са под 8% от БВП и около 1/5 от бюджетните разходи.

Таблица: Обобщени данни за пенсионните разходи

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Разходи за пенсии (млрд. лв.)	4,7	5,6	6,5	7,0	7,1	7,2
Разходи за пенсии (% от БВП)	7,8%	8,1%	9,5%	9,9%	9,4%	9,3%
БВП (млрд. лв.)	60,2	69,3	68,3	70,5	75,3	77,6
Пенсионни разходи (% от всички бюджетни разходи)	21,2%	22,1%	25,3%	26,1%	26,4%	25,9%

Източник: Министерство на финансите

Обичам своите родители, баби и дядовци. Както и вие, бих искал те да получават германски пенсии. Но като икономист знам, че някой първо трябва да ги изработи. Например техните внуци, ако изобщо се задържат в България.

Трябва ли да казваме истината за пенсиите?

В годините си на политик избрах да казвам истината за пенсиите независимо от нейната популярност или липсата на такава. Многократно не подкрепях решения за увеличения на пенсиите над златното швейцарско правило.

Тук също избирам да напиша каквото мисля. В противен случай ще трябва да озаглавя книгата си „Визия на щрауса“ и да зароя глава в пясъка.

Пенсионната реформа е сред най-трудните

Наред със здравеопазването, където изобщо съм скептичен, че скоро нещо ще се случи. Пенсионната реформа не е трудна от техническа гледна точка. Докато в здравеопазването не изглежда някой да има цялостна визия за необходимите промени, то в пенсионния модел нещата са математически ясни. Мъгляви са обаче политически, защото никой няма волята да изпие горчивата чаша и да направи неизбежното.

Пенсионерите са към половината от реално гласуващите

По две причини. Първо, те са много на брой. Второ, не само в България, а и в другите държави избирателната активност сред тях е по-висока, отколкото при по-младите.

Повечето политици по света решават, че е безкрайно непопулярно да застанат публично срещу интересите на пенсионерите, защото вярват, че ще бъдат наказани на следващите избори. Вероятно това понякога се случва. Но далеч невинаги. Ето няколко обратни примера:

1. През пролетта на 2001 г. тогавашното българско правителство предизборно увеличи пенсиите с 10%. Това не му попречи да загуби изборите с 25 процентни пункта разлика в сравнение с новата първа политическа сила. Т.е. имало е слаба или нулева корелация между увеличението на пенсиите и получените гласове. Факторите са били съвсем други.
2. През 2005–2009 г. тогавашното българско правителство на няколко пъти вдигна пенсиите извънредно, като за целия мандат увеличението беше внушително. Въпреки това друга политическа сила спечели с 22 пункта преднина. Изводът е същият.
3. Следващото българско правителство замрази пенсиите и доходите за 4 години за периода 2009–2013 г., което според мен беше правилна политика. Въпреки това управляващата партия през цялото време имаше рейтинг на първа политическа сила и дори отново спечели следващите избори. След това тя остана в опозиция, но това според мен няма нищо общо със замразяването на пенсиите.
4. През септември 2013 г. Ангела Меркел спечели зрелищно трети мандат с втория най-висок резултат в следвоенната история на Германия. И това въпреки увеличението на пенсионната възраст и безкомпромисната политика на бюджетни икономии в Германия и в Европа, която Меркел налага.

Това ми дава основание да дефинирам следната:

Хипотеза за гласовете на пенсионерите – нулева корелация с нивото на пенсиите:

„Няма почти никаква връзка между увеличаването или неувеличаването на пенсиите и това за кого ще гласуват пенсионерите на следващите избори. Други политически фактори явно имат много по-голямо значение.“

Ако в Хипотезата за гласовете на пенсионерите има нещо вярно, тогава политиките би следвало да не отлагат извършването на пенсионна реформа само за да не загубят следващите избори. Точно обратното, демонстрацията на воля за реформи и общото впечатление, че страната се движи напред, би следвало да имат много по-голямо значение за изборните резултати.

Защо се получава така?

Няма да се опитвам да правя анализи на партийна политика и печеленето на избори. Слабата връзка между нивото на пенсиите и изборните резултати според мен се дължи на факта, че няма ниво на доходите, от което пенсионерите да са доволни. Това е универсално правило, независимо дали става дума за богати държави като тези в Западна Европа, за по-бедни като тези в Източна Европа или пък за още по-бедни като Куба. Навсякъде 100% от пенсионерите и по-голямата част от населението биха твърдели, че пенсиите са ниски и трябва да се увеличат значително. Например с 20% спрямо сегашното ниво, каквото и да е то. Така казвахме:

- през 1997 г., когато средната месечна пенсия беше към 2–3 долара в определен момент
- през 2001 г., когато минималната пенсия беше 40 лв.
- през 2009 г., когато средната пенсия беше към 300 лв.
- така ще казваме и през 2020 г., когато средната пенсия може да достигне и 500 лв.

2 проблема на щедрата солидарна социална система

Основните 2 проблема на социалната държава не са цифрови, а манталитетни:

1. Когато се въведе система за раздаване, тя променя поведението в посока на това по-малко хора да работят, произвеждат, внасят осигуровки, а все повече да желаят да получават наготово – и то винаги повече, отколкото би било справедливо. Всъщност за тях думата „справедливо“ означава само едно – „аз да получавам все повече“. Откъде ще дойдат парите пенсионерите се интересуват точно толкова, колкото едно дете, което иска петнадесета поред кукла Барби.
2. На избори гласуват днешните получаващи, а не техните деца и неродени внуци, което допълнително изкривява системата в посока „получавам и харча днес, сметката ще плаща някой друг утре“.

Има ли доволни от сегашния пенсионен модел?

Няма, разбира се.

- Всички пенсионери казват, че пенсиите им са малки. Споделям.
- Пенсионерите казват, че навремето са внасяли осигуровки и питат „Къде са?“. Ясно е, че са изядени в миналото, но пенсионерите не искат да го чуят.
- Каквато и пенсия да получава отделният пенсионер, той е дълбоко убеден, че системата по някакъв начин го е ощетила – трябвало е да получава повече, но това не се е случило.
- По-бедните пенсионери с ниски (т.нар. социални) пенсии искат техните пенсии да се увеличават приоритетно и изпреварващо, тъй като са най-ниски. Чувал съм многократно следния аргумент: „Богатият пенсионер и аз имаме еднакви нужди. Защо той да получава в пъти повече от мен?“ Не споделям – другият е работил повече и е плащал по-високи осигуровки.
- Пенсионерите, чиято пенсия е ограничена от т.нар. таван на пенсиите, също са недоволни, защото са внасяли

по-високи осигуровки, а не получават полагащата им се пенсия. Те са жертви на вградения популизъм в системата. Споделям.

- Всички искат едновременно: да работят по-малко, ако може – да укриват осигуровки и данъци, да се пенсионира по-рано и да получават по-висока пенсия. При такива условия задачата няма възможно решение.
- Бизнесът смята, че осигуровките са прекалено високи и би искал те да бъдат намалени, за да има стимули работещите да се осигуряват на реални доходи. Споделям.
- Работещите също биха искали осигуровките да са по-ниски, за да плащат по-малко. Те също възприемат осигуровките като данък и рядко се интересуват от факта, че един ден от това ще зависи каква пенсия ще получават.
- Понякога се намира някой, който да предложи увеличение на осигуровките, позовавайки се на огромния ежегоден дефицит на Националния осигурителен институт.

Какво се случи с точковата система

Един от най-омразните на много хора аспекти на пенсионната система в продължение на дълги години беше т.нар. точкова система, въведена в края на 90-те години. Според нея възрастта, на която човек можеше да се пенсионира, зависеше от събрания брой точки – сбора от възрастта на човека и от трудовия му стаж. Тези, които имаха възрастта, но нямаха необходимия стаж, искаха тази система да отпадне, за да могат и те да се пенсионират. Ако изпълнителната власт се огъне и приеме това – ето изкривяванията на щедрата социална система в действие. Правителството 2009–2013 г. обеща, че ще премахне точковата система, но поне за мен неочаквано направи следното:

Преди задължението беше за достигане на необходимия праг от общ сбор от стаж и възраст. Сега изискването се промени така, че в масовия случай задължително и стажът, и възрастта трябва да са високи. Тоест пенсионирането стана още по-трудно, защото дори по-възрастен човек не може да получи пенсия, ако не е работил. Това си беше чиста реформа, макар не особено за-

белязана и от реформаторите, и от популистите. Нямахме никакви протести. Което доказва тезата, че правителството трябва да прави необходимите стъпки и не е вярно, че няма да получи подкрепа и разбиране в обществото. Т.е. точковата система беше премахната, но в обратна посока. Подкрепям.

Пенсионерите ли са най-губещи от прехода?

А от настоящата криза?

Трудно е да кажа за целия преход, защото не е лесно да се сравняват две системи с не особено съвместими икономически показатели. Според мен основните губещи от прехода са хората, които след 1989 г. бяха на средна и над средна възраст – някъде между 40 и 60 години. От една страна, за тях беше относително късно да се адаптират към новите реалности на пазарната икономика. От друга, те все още не можеха да се пенсионират, а се очакваше още доста да поработят. Много от тях загубиха работните си места от миналото. Оттам идва и относителната им социална „декласация“, за която говорят социолозите Андрей Райчев и Кънчо Стойчев в книгата си „Какво се случи?“.

Категорично обаче твърдя, че пенсионерите изобщо не са сред губещите от икономическата криза след 2009 г. Напротив, те са единствената социална група, чиито доходи не спаднаха в номинално изражение след 2009 г., след като се бяха покачвали значително преди това, както вече казахме. Затова нека такъв аргумент не се използва с цел да се предлага ново увеличение на пенсиите.

За мен губещите от кризата са бизнесът и голяма част от работещите, чиито доходи бяха замразени или намалени, или пък загубиха работните си места. Безработицата се удвои след 2009 г., особено в сегмента на нискоквалифицираните работещи. Не се сещам за много бизнесмени, чиито печалби да са се увеличили след 2009 г., но се сещам за десетки обратни примери.

Трябва да отбележим обаче, че и минималната работна заплата, и средният доход се увеличиха значително и в годините на кризата – ние сме една от малкото такива държави в Европа.

Какво ще стане, ако пенсиите се вдигнат рязко?

Спомням си как една водеща журналистка ме попита чистосърдечно през 2001 г.: „Защо не направите така, че да се удвоят пенсиите?“ На въпроса ми как да стане това, тя ми каза, че ние сме икономисти и ние трябва да кажем как. Всъщност пенсиите за 8 години се увеличиха около 2.5 пъти, като това стана благодарение на високия икономически растеж – ето как.

Цялото население би подкрепило с две ръце ново увеличение на пенсиите. Знаете ли обаче кога в България пенсиите се вдигнаха най-много? По времето на кризата от 1996–97 г. – със стотици проценти. Кой пострада най-много? Банкерите и политиките ли? Не, те бяха сред най-информираните за промените във валутния курс. За социално слабите кризата беше катастрофа. Някой да смята, че в онзи момент пенсионерите са били най-богати? Всъщност бяха най-бедни за последния век. Попитайте икономистите кога българските пенсионери са били най-добре от хан Аспарух до сега. Отговорът няма да ви хареса – ДНЕС, т.е. през последните няколко години. През 2009 г. например инфлацията беше 0,6%, а пенсиите се вдигнаха с около 20%. През 2013 г. ситуацията беше подобна.

През 2014 г. отново държавният бюджет е най-голям и в номинално, и в реално отношение за цялата история на страната. Каква постна пица, какви пет (по-точно над 30 милиарда) лева?

Най-големият риск за финансовата стабилност е растящият бюджетен дефицит. Пенсиите са бюджетните разходи, които растат най-стремглаво. Кой ще пострада най-много, ако рухне бордът и левът се срине? Вярвайте ми, социално слабите и пенсионерите.

Ако вдигнем рязко пенсиите, ще се случи следното:

- дефицитът на НОИ ще експлодира
- с него и бюджетният дефицит
- фискалният резерв ще се изпари
- ще се наложи да вземаме нови дългове
- кредитният ни рейтинг ще се влоши
- лихвените плащания ще се повишат експоненциално
- лихвите по депозитите и кредитите ще се увеличат
- банките ще кредитират по-малко

- повече фирми ще фалират
- може да изпаднем в рецесия
- валутата може да бъде застрашена
- ако се обезцени валутата, основните губещи ще са... пенсионерите!

Тоест истинският враг на пенсионерите е... неразумният ръст на пенсиите.

XXI.2. Пенсионерите или внуците? Generation accounting

Идеята за това заглавие ми беше подсказана от един уважаван от мен бивш „червен“ министър и депутат. Като социалист обаче той едва ли ще я изкаже публично. Не звучи красиво, но точно това е дилемата. Обществото и нацията трябва да решат кое е приоритет. Според мен това са внуците – родените и онези, които никога няма да се родят, ако България не стане по-добра държава. Бих искал да формулирам още една:

Хипотеза за пенсионерите и внуците:

„Бабите и дядовците от всичко на света най-много обичат внуците. Те биха покрепили политики, които да доведат до това да им се родят повече внуци, те да израснат щастливи и да останат да живеят и работят в България, вместо да им се обаждат по Skype от Лос Анджелис.“

Ако попитаме пенсионерите дали биха искали 5%-но увеличение на пенсиите, те ще кажат две неща: 1) Да, разбира се. 2) Това е безкрайно малко, даже е подигравка – по еди-колко си кофички кисело мляко на месец.

Това ще струва на бюджета над 400 млн. лв. годишно. С тези средства могат да се постигнат едновременно следните неща:

- да се построят всички необходими детски градини в страната, най-вече в София, Варна и други големи градове
- да се финансират ин витро процедури на всички нуждаещи се семейства

- да се модернизират всички държавни родилни домове в страната
- да се увеличат значително месечните детски надбавки за всички семейства с деца

Даже не съм сигурен, че сметката ще достигне 400 млн. лв. А горните стъпки биха били голяма крачка напред за повишаване на раждаемостта. Кофичките кисело мляко или децата бихте предпочели?

Generation accounting

(счетоводство от гледна точка на поколенията)

Това е сравнително ново направление в икономическата теория, което показва научно точно това, което се опитвам да обясня – че:

- демографската картина се влошава – все повече пенсионери трябва да бъдат издържани от все по-малко бъдещи работещи
- пенсиите на днешните пенсионери са по-високи от разумното (не казвам, че са достатъчно високи сами по себе си)
- системата натрупва все повече дефицити и дългове
- т.е. ние днес живеем за сметка на сегашните деца и на бъдещите неродени поколения

Лоша работа.

XXI.3. Проблемите на сегашната солидарна система “pay-as-you-go”

Солидарната система “pay-as-you-go” означава, че сегашните пенсии се изплащат от вноските на сегашните работещи. В първия и втория раздел на тази глава повечето проблеми са вече споменати, но нека ги формулираме още веднъж:

1. Демографската картина се влошава: делът на пенсионерите като % от населението расте, раждаемостта намалява.
2. Масовата емиграция допълнително влошава ситуацията.
3. По-високата безработица след 2009 г. намали броя на работещите и внасящите осигуровки.

4. Доходите на пенсионерите като цяло са ниски и не осигуряват добър стандарт на живот (не предлагам обаче да се увеличат).
5. Делът на разходите за пенсии като % от БВП и като % от всички бюджетни разходи расте и е доста висок.
6. Част от населението и бизнеса укрива социални осигуровки.
7. Бюджетът на НОИ е на огромен дефицит.
8. България има може би най-ниската средна възраст на пенсиониране в целия ЕС – 56,2 години през 2012 г. През 1990 г. тя е била 57 години. Причината е най-вече широко разпространеното ранно пенсиониране.
9. Възрастта за нормално пенсиониране не е достатъчно висока, а е сред по-ниските в ЕС.
10. Частните пенсионни фондове нямат достатъчна роля.
11. Таванът на пенсиите не стимулира хората да се осигуряват на пълната сума.
12. Сребърният фонд не е натрупал значителни средства.

XXI.4. Необходимите решения

Решенията следват директно от диагнозата на проблемите:

1. Трябва да се направи всичко възможно за повишаване на раждаемостта (виж раздел XXII.2.).
2. Трябва да се направи всичко възможно повече български граждани да останат в България (виж раздел XXII.3.).
3. Нужен е по-висок икономически растеж (виж глава IX).
4. Трябва да се придържаме строго към златното швейцарско правило (ЗШП) – пенсиите да растат с 50% от инфлацията плюс 50% от ръста на осигурителния доход. Да се избягва изпреварващ ръст на пенсиите. Ако според ЗШП трябва да има намаление (поради рецесия или ниска събираемост на осигуровките), тогава един от вариантите е да се замразят пенсиите в номинално изражение, докато не се навакса изоставането. Другият по-правилен вариант е да се намалят пенсиите.

5. За да намалява делът на разходите за пенсии като % от БВП, ръстът на БВП трябва да се ускори, а пенсиите да се увеличават по ЗШП (виж точка 4). Ниската инфлация също би помогнала.
6. Трябва да се подобри събираемостта на данъци и осигуровки.
7. За да се намали дефицитът на НОИ, трябва да се подобри събираемостта (виж точка 6) и да не се увеличават изпреварващо пенсиите. Ниската инфлация също би помогнала.
8. Най-трудно и важно: трябва да се ограничат възможностите за ранно пенсиониране, особено в силовите министерства. Няма истинска причина военни, полицаи и др. да се пенсионираат под 50 г. Това е единствено плод на инерция и на лобиране от ресорните министри.
9. Най-трудно и важно: възрастта за пенсиониране за съжаление трябва да се увеличи с няколко години, например до 65 години за всички. Тогава пенсиите ще могат да се повишат.
10. Частните пенсионни фондове да имат все по-голяма роля за сметка на държавния солидарен модел (виж раздел XXI.5.).
11. Таванът на пенсиите да отпадне.
12. Да се увеличат приходите към Сребърния фонд от приватизации, концесии, бюджетни излишъци.

XXI.5. Засилена роля на частните пенсионни фондове

Посвещавам на това отделен раздел, защото точно в тази посока се крие дългосрочното решение. Според мен е по-добре постепенно да намаляваме ролята на държавната солидарна система и да разчитаме на частните фондове, защото:

- Частните пенсионни фондове осигуряват индивидуална пенсия според индивидуалните вноски през годините (хората знаят къде отиват парите им и колко пари са се събрали там) и според натрупаната доходност. За сравнение, в

държавната система има много изкривявания – например минимална гарантирана социална пенсия, таван на пенсиите, уж погрешно и несправедливо изчислени пенсии.

- В дългосрочен план фондовете се очаква да инвестират успешно събраните средства и да постигнат доходност доста над тази на банковите депозити – може би няколко пъти повече. За сравнение, в държавната система нищо не се инвестира, а парите се изхарчват текущо за пенсиите на сегашните пенсионери.
- Предполага се, че частните фондове се управляват по-професионално, отколкото държавните чиновници управляват публичните финанси. Естествено, гаранция няма – нужен е силен контрол.

Национализацията е табу

Разбира се, че конституцията и законът изключват варианта държавата да ти експроприира къщата, фабриката или частния пенсионен фонд. Както и забранява убийствата и кражбите. Тогава защо казвам, че национализацията е табу? Защото, колкото и да не ни се вярва, унгарското правителство национализира към 10 милиарда евро от частните пенсионни фондове през 2010 г., „опука“ ги и после пак почти щеше да фалира. Защото България почерпи от „челния опит“ и също частично национализира около 80 млн. лв. от професионалните фондове. После Конституционният съд обяви тази политика за противоконституционна. Сега изненадващо и Полша започна подобни действия.

Надявам се в България на никого да не му мине през ума да мисли отново в такава посока.

Вноската към частните фондове трябва да се увеличава

Сега тя е 5% от месечния доход на хората, родени след 1960 г. Би следвало да се увеличи постепенно до 7–9%. Причината е, че средствата, натрупани досега в индивидуалните ни партии, са много малко и няма да стигнат за никаква достойна пенсия. Разбира се, на хората трябва да се обясни, че тези проценти не са данък, а са вноски по индивидуалната партия на всеки гражданин.

Да могат ли частните пенсионни фондове да инвестират в български ценни книжа?

Темата е много подробно описана в Раздел VIII.3. Там коментирам защо според мен Сребърният фонд изобщо не трябва да инвестира в български активи. По същата причина смятам, че по-голямата част от средствата на частните пенсионни фондове следва да се инвестира в чужди ценни книжа, но една по-малка част е добре да се насочи и към български акции и облигации. Разбира се, не заради черните очи на българските публични дружества, а с цел по-висока печалба.

XXI.6. Шокова терапия или заравяне на главата в пясъка

Трябва да признаем, че повечето управляващи съзнават проблемите в пенсионната система. Те обаче почти винаги избират да отложат тяхното решаване или пък да въвеждат промените бавно и постепенно.

Добър пример за това е постепенното увеличение на възрастта за пенсиониране, въведена след 2011 г. Според този механизъм всяка година възрастта за пенсиониране трябваше да се увеличава с 4 месеца. Причината за тази постепенност е липсата на воля да се прокара тежка реформа при несъгласието на синдикатите. Очаквано следващото правителство спря този автоматичен процес през 2013 г. Ако през 2011 г. бяха вдигнали рязко възрастта до необходимото ниво, горчивата чаша щеше да бъде изпита само веднъж и плодовете за бюджета щяха да се усетят веднага. Бъдещи управляващи едва ли биха намалили обратно възрастта с няколко години. Спирането на постепенен процес обаче е по-лесно.

През годините съм чувал два примера за разликата между шоквата терапия и постепенните реформи:

1. Шоковата терапия е да отрежеш опашката на котката отведнъж. Другото е да я режеш с по 1 см всеки ден. Кое е по-лошо?
2. Радосвет Радев разказа за изказване на британски общественик от епохата на Тачър и Горбачов. На въпроса

какво е перестройката той отговаря: „Това е като промяната на движението по пътищата във Великобритания от ляво движение в дясно движение, но не за една нощ, а постепенно.“ Представете си невероятния хаос, който ще последва.

По-добре много от реформите да се извършат наведнъж, отколкото десетки години да тъпчем на едно и също място.

XXI.7. Ранно пенсиониране уж с цел работа за младите? Погрешно

Често се предлага, вкл. и напоследък, да се прибегва към по-масово ранно пенсиониране на служители в пенсионна или предпенсионна възраст с уж благородната цел техните работни места да се заемат от по-млади хора, които иначе са безработни. Например в администрацията и публичния сектор.

На пръв поглед в този подход има някаква логика

Извежда се аргументът, че хората в напреднала възраст така или иначе скоро ще се пенсионират. В същото време има безработни млади, които не могат да си намерят работа – с всички последствия от това – не могат да започнат кариера, да създадат семейство и т.н.

НЕ подкрепям такава целенасочена политика. От една страна, наистина при равни други условия е по-добре да работят младите – за да виждат перспектива, да се развиват, а не да емигрират. Такъв подход обаче предполага, че животът е статичен. Например в селото има само 200 работни места и никога никаква друга работа не може да се намери. Затова се налага да избираме за кого да осигурят тези ексклузивни работни места – за 60-годишните или за 20-годишните. Ако така се постави въпросът, и аз бих казал – по-добре да работят 20-годишните.

Щом е така, защо не пенсионираме всички безработни?

Ако всички безработни се пенсионират рано независимо от тяхната възраст, то няма ли безработицата съвсем да изчезне? Или ако пенсионираме 400 000 души рано и дадем техните ра-

ботни места на сегашните 400 000 безработни, няма ли да решим всички проблеми?

Не, няма. Тогава в държавата все по-малко хора ще работят и ще плащат осигуровки, за да издържат все повече получаващи. Затова по-добре е да поставим съвсем друг въпрос.

Как да направим така, че да работят и едните, и другите?

Кой казва, че дори в това населено място друга работа никога не може да се намери? Ако разглеждаме света единствено в плоскостта „някой раздава, а други пасивно получават“, тогава може и да е така.

Но:

- Къде е предприемачеството? Кой друг да има амбицията да започне бизнес – търговия, дребно производство, фермерство, ако не силните и здрави млади хора?
- Защо мечтата да е „сигурна“ работа в публичния сектор? И следващото поколение ли следва да бъде възпитано с идеята, че е най-добре цял живот да работи в кметството или общината, а не в частния сектор?
- Къде е мобилността? XXI век не е като XIX век. Ако наистина в малкото населено място няма работа, то в съседното или в общинския и дори в областния център може да има. Не всеки млад безработен може да бъде предприемач, за да създаде фабрика в собствения си град, но може да отиде да работи във фабриката на друг предприемач в съседния.

„Мечо Пух“ подход към работните места

„Колкото повече хора работят, толкова повече работа ще има за всички.“

Да погледнем едно малко семейство. Ако пенсионират рано бабата и дядото, които имат нископлатена, но сигурна работа в кметството и пощата, за да освободят тези две работни места за внука и внучката, ще се случи следното:

- Пак ще има двама безработни в трудоспособна възраст – без никаква перспектива да си намерят нова работа. Ще я карат на ниска пенсия.

- Младите ще получат две слабо перспективни работни места.
- Цялото семейство ще се стабилизира на ниското ниво на доходи и няма да повиши своето качество на живот.

Ето алтернативата:

- Никой не се пенсионира преждевременно.
- Внукът се захваща с биоземеделие заедно със свои братовчеди и приятели. Фермата им снабдява областния град с немного, но качествени и скъпи екологични плодове и зеленчуци.
- Внучката работи в текстилната фабрика в съседния град или в магазина в самото село, където оборотите се вдигат поради факта, че повече хора работят и получават повече доходи. Бабата и дядото – все още работещи – могат да купят повече дрехи от фабриката или продукти от магазина.

Отново: колкото повече хора работят, толкова повече работа ще има за всички.

Този опростен модел може да бъде валиден както за едно семейство, така и за цялата държава.

Николай Василев е роден на 28 ноември 1969 г. във Варна. Учил е икономика и финанси в университети в Унгария, САЩ и Япония. Притежава професионалната степен CFA. Работил е като инвестиционен банкер в Будапеща, Токио, Ню Йорк и Лондон.

Бил е министър в две последователни правителства – Вицепремиер и министър на икономиката (2001–2003), Вицепремиер и министър на транспорта и съобщенията (2003–2005) и министър на държавната администрация и административната реформа (2005–2009). От 2009 г. Николай Василев е управляващ партньор в инвестиционната компания „Експат Капитал“ в София.

„Николай Василев прецизно дефинира икономическите реалности, каквито всички ги знаем, и чертае мост към бъдещето, ако правилните реформи се случат. Свежа и забавна, книгата не е типичното икономическо четиво.“

София Касидова

„Това не е просто визията на Николай Василев, а синтезирано представяне на най-добрите и успешни световни практики и модели в най-важните за съвременното общество системи. „Меню за реформатори“ не е претенциозен академичен продукт, нито икономическо-политологично-философско упражнение. Това е доста занимателна комбинация от истинска история и визия за това, което може да бъде обществото ни, ако вложим малко повече мисъл в действията си.“

Никола Янков

„Това е най-добре систематизираната защита на либералните реформаторски икономически политики от български автор, която е стигала до нашия читател. Надявам се сред читателите да има достатъчно критична маса бъдещи реформатори.“

проф. Валери Димитров

интернет книжарници
mobilis.bg и ciela.com

Цена 16 лв.

